

Transfer a obnova polygonální stodoly ze Sádku u Poličky a usedlosti z Mokré Lhoty

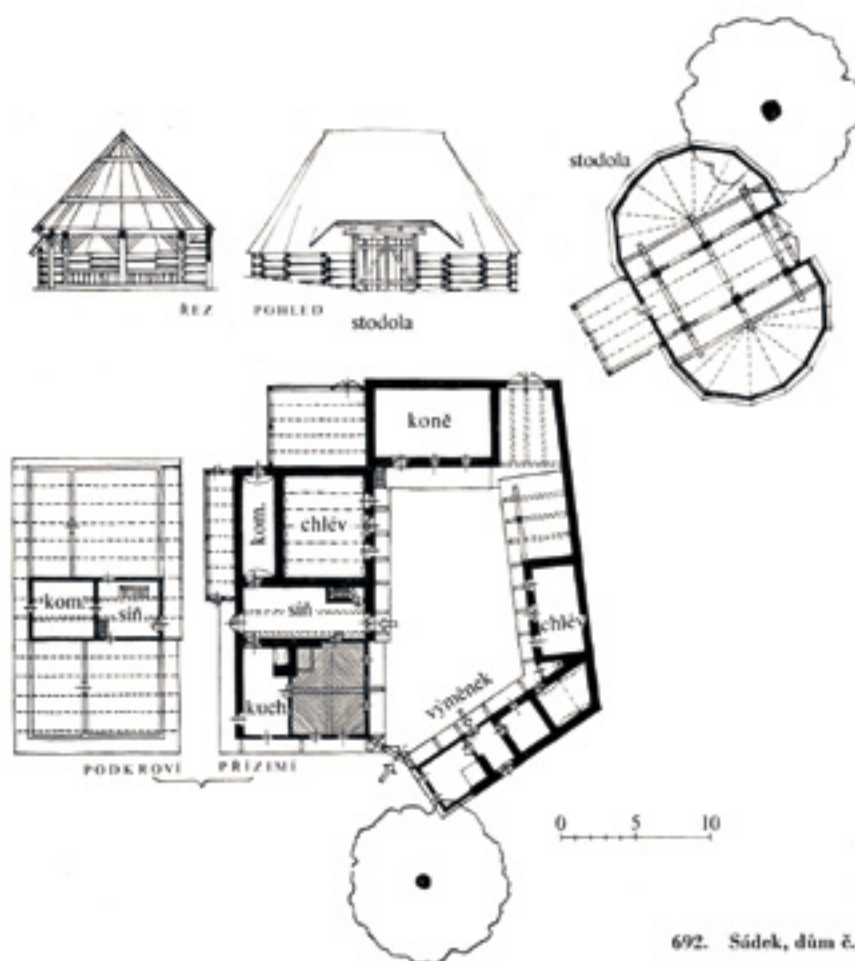
Magda Křivanová

Klíčová slova: Sádek u Poličky, Mokrá Lhota, Soubor lidových staveb Vysočina, polygonální stodola, usedlost, transfer, obnova

Pro prezentaci transferu objektů do Souboru lidových staveb Vysočina (SLS) jsou vybrány dva zcela odlišné příklady. Nejprve se jedná o polygonální stodolu při čp. 20 ze Sádku u Poličky, která byla prvním přeneseným objektem do vznikajícího celku lidové architektury z oblasti Českomoravské vrchoviny a Železných hor na Veselý Kopec již v roce 1973. Druhým příkladem je kombinace transferu a vědecké kopie usedlosti čp. 192 Mokré Lhoty, která je naopak posledním objektem přeneseným na Veselý Kopec v polovině 90. let 20. století.

Čtrnáctiboká polygonální stodola při čp. 20 ze Sádku u Poličky

Čtrnáctiboká polygonální stodola tvořila samostatně stojící součást rozsáhlé selské usedlosti – gotického dvorce s patrovým domem čp. 20. Byla postavena ve druhé polovině 17. století, na jednom z trámů krovu zůstala dochována datace 1680. Střecha byla ve vrcholu zakončena dvěma zaklopenými kabřinci, které ještě v šedesátých letech údajně nesly stopy bílé podmalby a červeného dekoru (obr. 1).¹

1. Půdorys usedlosti čp. 20 v Sádku u Poličky, převzato z MENCL, Václav. *Lidová architektura v Československu*, s. 286. Ground plan of farmstead No. 20 in Sádek u Poličky. Grundriss des Bauernhofes Hs.-Nr. 20 in Sádek nahe Polička.

2. Stav polygonální stodoly v Sádce u Poličky při čp. 20 na konci 60. let 20. století, 1969, foto V. Hrníčko. Situation of the barn of farmstead No. 20 in Sádek near Polička in the late 1960s. Bauzustand der der Hs.-Nr. 20 zugehörigen polygonalen Scheune in Sádek nahe Polička am Ende der 1960er Jahre.

Realizace transferu a obnovy probíhala za poněkud nestandardních podmínek. K tomuto transferu navíc neexistuje téměř žádná dokumentace, a to ani v SLS Vysočina, ani v archivu Národního památkového ústavu v Pardubicích.

Polygonální stodola byla v Sádce rozebrána již počátkem roku 1971, neboť na původním místě jí hrozila akutní zkáza. Poslední dochovanou fotografii stavu před rozebráním pořídil v roce 1969 Václav Hrníčko (obr. 2).² Stodola byla rozebrána skupinou pracovníků, kteří tuto práci provedli pro tehdejší Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody v Pardubicích (KSSPPOP Pardubice). Rozebírání probíhalo za situace, kdy nebylo rozhodnuto o dalším osudu stodoly. Jediné dvě fotografie, které jsou z demontáže k dispozici, zachycují fázi před rozebíráním obvodových stěn a nosné stolice nesoucí krov střechy. Vznikly velkou náhodou díky etnologovi Richardu Jeřábkově z Masarykovy univerzity (tehdy Univerzity Jana Evangelisty Purkyně) v Brně, který se v té době pohyboval se svými studenty v rámci odborné exkurze právě na Poličsku a Litomyšlsku (obr. 3, 4). Následně byla stodola provizorně uložena.

O rok později architekt Libor Černík, tehdejší vedoucí odboru památkové péče KSSPPOP Pardubice, přišel s myšlenkou, že stodola by mohla být umístěna na Veselém Kopci jako součást budoucí expozice lidových staveb. V prosinci roku 1972 byly všechny konstrukční prvky převezeny pracovníky místního JZD Dřevíkov na Veselý Kopec. Bylo projevem velké odvahy nejen Ludka Štěpána, zakladatele SLS Vysočina, ale i tehdejších řemeslníků z okolních vesnic, pustit se do takto rozsáhlé rekonstrukce velmi unikátního objektu bez detailní znalosti původního stavu. Je třeba si také uvědomit, že tehdy na Veselém Kopci neexistovalo žádné zařízení ani odborné pracoviště a veškeré práce probíhaly na bázi dobrovolné činnosti zapálených, nicméně v dobrém slova smyslu amatérů, kteří do té doby podobnou práci nevykonávali. Jedinou odbornou oporou jim byl architekt Černík.

Vlastní práce na obnově polygonální stodoly započaly 2. ledna 1973. Základem konstrukce stodoly jsou čtyři mohutné sloupy podél mlatu nesoucí rozměrný rošt a obvodové stěny roubené do čtrnáctibokého polygonu. Střední část střechy má hambalkový

3. Rozebírání polygonální stodoly v Sádce u Poličky, 1971, foto R. Jeřábek, fotoarchiv SLS Vysočina. Disassembly of the polygonal barn in Sádka near Polička in 1971. Abbau der polygonalen Scheune in Sádka nahe Polička im Jahre 1971.

4. Rozebírání polygonální stodoly v Sádce u Poličky, 1971, foto R. Jeřábek, fotoarchiv SLS Vysočina. Disassembly of the polygonal barn in Sádka near Polička in 1971. Abbau der polygonalen Scheune in Sádka nahe Polička im Jahre 1971.

5. Rekonstrukce polygonální stodoly na Veselém Kopci, 1973, foto L. Černík, fotoarchiv SLS Vysočina. Reconstruction of the polygonal barn at Veselý Kopec in 1973. Wiederaufbau der polygonalen Scheune im Freilichtmuseum Veselý Kopec im Jahre 1973.

6. Rekonstrukce polygonální stodoly na Veselém Kopci, 1973, foto L. Černík, fotoarchiv SLS Vysočina. Reconstruction of the polygonal barn at Veselý Kopec in 1973. Wiederaufbau der polygonalen Scheune im Freilichtmuseum Veselý Kopec im Jahre 1973.

krov posazený na krajních vodorovných trámech roštu. Krokve nesoucí krytinu nad polygonálními závěry jsou dole opřeny přímo o stěny a jsou bez hambalků (obr. 5, 6, 7). Část střechy nad vjezdem je výrazně vyvýšená a vytváří ochrannou stříšku vjezdu. Protějškem vrat na druhé straně stodoly jsou pouze nízká průchozí vrátka. Na rekonstrukci polygonální stodoly pracovali především tesaři Vilém Málek a Jiří Myška, později se k nim připojil další místní občan Ladislav Žoudlík. Hrubá stavba byla dokončena 15. března. Tehdy byl vedle stodoly také symbolicky zasazen javor, stejně jako stával u stodoly v Sádce. Domníváme se, že díky souhře několika faktorů – zdravého selského rozumu a šikovných rukou starých řemeslníků, proběhla rekonstrukce poměrně úspěšně i přes skutečnost, že rozebírání, dle slov Richarda

Jeřábka, nebylo úplně nejšetrnější. Bohužel došlo ke zničení několika prvků nosné stolice střechy. Místní tesaři, kteří nebyli přítomni při rozebírání objektu, je již neobnovili technologií čepování dřevěnými kolíky, nýbrž tak jak byli zvyklí ze své praxe provádět dřevěné spoje (obr. 8). I přes tento nedostatek si konstrukce stodoly zachovala svoji unikátnost a autenticitu. Celý transfer a následná obnova konstrukcí stěn a krovu probíhaly z finančních prostředků odboru kultury Okresního národního výboru v Chrudimi. Na počátku léta roku 1973 probíhala impregnace lněnou fermeží 12 000 ks štípaných šindelů, kterými je střecha stodoly o ploše zhruba 260 m² pokryta. Šindele zhotovilo velmi operativně Družstvo invalidů Proseč, úhradu zajistilo KSSPPOP Pardubice (obr. 9). V červenci proběhlo

7. Rekonstrukce polygonální stodoly na Veselém Kopci, 1973, foto L. Černík, fotoarchiv SLS Vysočina. Reconstruction of the polygonal barn at Veselý Kopec in 1973. Wiederaufbau der polygonalen Scheune im Freilichtmuseum Veselý Kopec im Jahre 1973.

8. Konstrukce nosné stolice polygonální stodoly, 2015, foto P. Bulena, fotoarchiv SLS Vysočina. Construction of the roof truss supporting column of the polygonal barn. Konstruktion des Tragwerkes der polygonalen Scheune.

9. Konstrukce krovu polygonální stodoly, 2015, foto P. Bulena, fotoarchiv SLS Vysočina. Construction of the roof truss of the polygonal barn. Konstruktion des Dachstuhls der polygonalen Scheune.

10. Polygonální stodola po dokončení rekonstrukce na podzim, 1973, foto KSSPPOP v Pardubicích, fotoarchiv SLS Vysočina. The polygonal barn after the reconstruction in the autumn of 1973. Polygonale Scheune nach dem Wiederaufbau im Herbst 1973.

slavnostní otevření stodoly, jež se tehdy stalo víceméně lidovou slavností místních obyvatel, kteří připravili hudební doprovod, kulturní program i občerstvení. V září téhož roku bylo ve stodole uloženo zemědělské nářadí z 18. a 19. století, které se podařilo získat převážně od místních obyvatel (obr. 10).

V roce 1978 Libor Černík upozornil na velmi špatný stav další polygonální stodoly, a to v Makově u usedlosti čp. 42 v okrese Svitavy, a navrhl zvážit možnost jejího transferu do SLS Vysočina. Tento záměr již nebyl realizován.

Polygonální stodola ze Sádku u Poličky dodnes tvoří významnou architektonickou dominantu souboru staveb na Veselém Kopci. Návštěvníky je stále obdivována díky své unikátní čtrnáctiboké konstrukci stěn i mohutné šindelové střeše. Stodola je svým počtem boků pravděpodobně jedinou památkou této konstrukce dochovanou v evropském regionu.

11. Mokrá Lhota, mapa stabilního katastru, 1839, SOkA Chrudim, fond Vysoké Mýto, inv. č. 243. Mokrá Lhota – map from the 1839 stable Land Registry. Mokrá Lhota – Plan des Stablen Katasters vom Jahre 1839.

Usedlost čp. 19 z Mokré Lhoty u Nových Hradů

Přípravné práce transferu větší zemědělské usedlosti dokládající hospodaření první poloviny 20. století z oblasti Poličska a Litomyšlska započaly již v polovině 80. let 20. století. Postupně bylo vytipováno několik objektů – usedlost z Vraclavi čp. 49, usedlost v Trstěnici čp. 2, dům čp. 171 z Čisté. Uvažovalo se i o zděné usedlosti čp. 145 z Rosic u Chrastí. Všichni odborní pracovníci i členové poradního sboru SLS Vysočina však primárně doporučovali pokusit se za každou cenu zachránit dům v Čisté in situ a případný transfer na Veselý Kopec brát jako poslední možnost. Nejblíže k transferu se ocitnul počátkem 90. let dům z Vraclavi. Po složitých odborných diskuzích a stanoviscích příslušných orgánů byla nakonec doporučena varianta pořízení kopie domu a následně byly provedeny práce na zaměření a dokumentaci objektu. Ani k tomuto záměru nedošlo

kvůli restitučním nárokům na potřebné pozemky. Takže pokračovalo hledání dalšího vhodného objektu. A pomohla trochu náhoda. Při terénním průzkumu pracovníků SLS Vysočina byla nalezena velmi zajímavá usedlost, které hrozila na původním místě úplná devastace hospodářské části a u které již byla zahájena poměrně radikální přestavba obytných prostor. Jednalo se o statek z Mokré Lhoty čp. 19 nedaleko Nových Hradů.

Mokrá Lhota vznikala jako typická lesní lánová ves. První písemná zmínka o vsi pochází z roku 1398, kdy bylo toto území osídlováno podlažickým klášterem. Jižní část vsi postupně zaplnily poměrně rozsáhlé statky, nejprve roubené troj nebo čtyřstranné, později přezdívané a zpravidla již uzavřené vstupní bránou. Zděný statek čp. 19 v západní části vsi byl postaven na místě mnohem starší dřevěné zemědělské usedlosti, která sestávala z obytné části, sýpky a kolny (obr. 11).³ Dosud nejstarší dochovaná písemná zpráva o usedlos-

12. Mokrá Lhota čp. 19, původní průčelí zděné části usedlosti, archiv rodiny Hruškových, fotoarchiv SLS Vysočina. Original facade of the brick part of farmstead No. 19 in Mokrá Lhota, a photo from the Hruška family archive. Ursprünglicher Giebel des gemauerten Teiles vom Bauernhof Hs.-Nr. 19 in Mokrá Lhota, Foto aus dem Familienarchiv des Ehepaars Hruška.

13. Zadní průčelí usedlosti čp. 19 po ubourání roubené sýpky v patře, 1995, foto P. Dostál, fotoarchiv SLS Vysočina. Back facade of farmstead No. 19 after removing the upstairs timbered granary in 1995. Hintere Hausfront des Bauernhofes Hs.-Nr. 19 nach dem Abtragen des gezimmerten Speichers im Obergeschoss im Jahre 1995.

14. Usedlost čp. 19 před transferem hospodářské části, 1995, foto Památkový ústav v Pardubicích, fotoarchiv SLS Vysočina. Farmstead No. 19 before the transfer of the agricultural part in 1995. Der Bauernhof Hs.-Nr. 19 vor der Transferierung des Wirtschaftsteiles im Jahre 1995.

15. Stav hospodářské části usedlosti čp. 19, krov polootevřené kolny, před rozebráním a transferem na Veselý Kopec, 1995, foto P. Dostál, fotoarchiv SLS Vysočina. Agricultural part of farmstead No. 19 – the truss of the half-opened shed – the condition before its disassembly and transfer to Veselý Kopec. Erhaltungszustand des Wirtschaftsteiles vom Bauernhof Hs.-Nr. 19 – Dachstuhl des halboffenen Schuppens – vor dem Abbau und vor der Transferierung ins Freilichtmuseum Veselý Kopec.

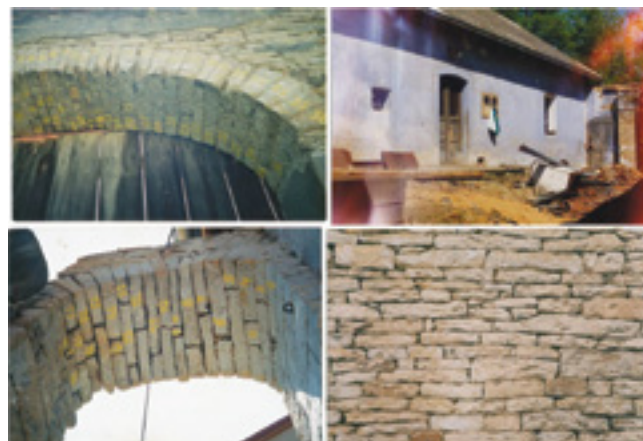

17. Stav hospodářské části usedlosti čp. 19, pozůstatek sýpky před rozebráním a transferem na Veselý Kopec, 1995, foto P. Dostál, fotoarchiv SLS Vysočina. Agricultural part of the farmstead No. 19 – the remnants of the granary – the condition before its disassembly and transfer to Veselý Kopec. Erhaltungszustand des Wirtschaftsteiles vom Bauernhof Hs.-Nr. 19 – Rest des Speichers vor dem Abbau und vor der Transferierung ins Freilichtmuseum Veselý Kopec.

ti pochází z počátku 18. století, kdy patřila i s pozemky Janu Hruškovi. Jeho vnuk Jan Hruška zdědil na statku mimo jiné: „1 klisnu, 2 krávy, vůz, pluh, brány, 2 saně, žebřiny a fasunek, obilní a travní kosu, dále obilí – pšenici, ječmen a žito.“ V první polovině 19. století zakoupil statek s poli, zahradou, loukou, pastvinami, lesy a všemi povinnostmi sedlák Jan Stoklasa. K jeho povinnostem vůči vrchnosti náleželo mimo jiné „robotovat jeden a půl dne s párem koní a vlastním nářadím na panském, dále odvádět dva štuksy příze zhotovené z panského předuva

16. Stav hospodářské části usedlosti čp. 19, polootevřená kolna, před rozebráním a transferem na Veselý Kopec, 1995, foto P. Dostál, fotoarchiv SLS Vysočina. Agricultural part of farmstead No. 19 – the half-opened shed – the condition before its disassembly and transfer to Veselý Kopec. Erhaltungszustand des Wirtschaftsteiles vom Bauernhof Hs.-Nr. 19 – halboffener Schuppen – vor dem Abbau und vor der Transferierung ins Freilichtmuseum Veselý Kopec.

18. Detail opukových vyzdívek klenuté vstupní brány, vchodové branky a obytné části s očíslováním jednotlivých prvků před transferem, 1995, foto P. Kolek, fotoarchiv SLS Vysočina. Detail of marlstone lining of the arched entrance gate, of an entrance wicket and of the living part with numbering of the individual elements before the transfer. Detail der Plänerausmauerungen vom Eingangstor, der Eingangspforte und dem Wirtschaftsteil mit Nummerierung der einzelnen Elemente vor der Transferierung.

a v případě požáru na panství být nápomocen hašení s vlastní lejtou. Panu faráři novohradskému odváděl desátek v podobě věrtele žita.“⁴ Roku 1866 došlo k radikální přestavbě obytné části, vybudování zděných chlévů, nové úpravě průčelí a zřejmě s tím i k zvětšení polootevřené kolny a uzavření dvora (obr. 12). K usedlosti náležela čtyřboká roubená stodola krytá došky. Průjezdná stodola s mlatem, dvěma přístodůlky a patrem stála asi 30 m za usedlostí směrem na humna. Stavba byla zbourána až v 60. letech 20. století. Ve 20. letech 20. století

22. Hospodářské křídlo usedlosti čp. 19 po rekonstrukci na Veselém Kopci, 2000, foto J. Häuszler, fotoarchiv SLS Vysočina. Agricultural wing of farmstead No. 19 after the reconstruction at Veselý Kopec. Wirtschaftsflügel des Bauernhofes Hs.-Nr. 19 nach dem Wiederaufbau im Freilichtmuseum Veselý Kopec.

23. Kopie chlívů – klenutí pruské placky na středový sloup, 2000, foto J. Häuszler, fotoarchiv SLS Vysočina. Copy of the cowsheds – vaulted “Prussian cake” based on a central column. Kopie der Ställe – die Preußischen Kappen werden vom Mittelpfosten unterstützt.

24. Usedlost z Mokré Lhoty po dokončení terénních úprav, 2002, foto Z. Pykalová, Státní památkový ústav v Pardubicích, fotoarchiv SLS Vysočina. Farmstead from Mokrá Lhota after the completion of landscaping in 2002. Bauernhof aus Mokrá Lhota nach dem Abschluss der Terrainarbeiten im Jahre 2002.

se statek vrátil do vlastnictví rodu Hrušků. Manželé Jan a Marie Hruškovi i oba jejich synové Jan a Vlastimil hospodařili na 12 hektarech polí a pečovali takřka o 2 hektary lesa. Pěstovali především obilí, brambory a cukrovku, chovali koně, krávy, drobné domácí zvířectvo a měli i větší chov prasat určených k prodeji.

Záchranné práce byly zahájeny na jaře roku 1995, ihned poté kdy došlo k dohodě s majiteli ohledně transferu dřevěných částí sýpky a kolny. Roubená sýpka v patře byla v té době již částečně rozebrána a přestavbou prošla i obytná část – byl odstraněn původní krov, krytina, snížena výška štítu a poškozeny zdobné prvky (obr. 13, 14). Přesto se podařilo zdokumentovat všechny dochované dřevěné prvky a velkou část z nich i zachránit, neboť majitelé měli veškerý materiál rozebrané sýpky ponechaný na hromadě za domem (obr. 15, 16, 17). U zděných konstrukcí bylo možno přesně odvodit původní vzhled. Povýšovací výkresové, popisné i fotografické dokumentace byly jednotlivé dřevěné i opukové prvky označeny identifikačními čísly a podrobně zaměřeny architektem Dostálem ve spolupráci se zaměstnanci SLS Vysočina (obr. 18).⁵ Následovalo rozebrání a transfer dřevěných částí polootevřené kolny, podstáje, i zbývajících částí patrové sýpky. Projektových

prací na rekonstrukci objektu v areálu Veselého Kopce se ujal opět arch. Petr Dostál (obr. 19, 20). Jedinou změnou oproti původnímu situování usedlosti byl sklon terénu. Zatímco v Mokré Lhotě se dvůr mírně svažoval k obytné části a podél vchodu do domu bylo vyšší zápraží, umístění na Veselém Kopci vyžadovalo výškovou úpravu. Zděný objekt obytné části a chlévů byl navržen k realizaci v SLS v podobě usedlosti po roce 1866. Sestává ze tří konstrukčních celků.

V první fázi byla rekonstruována hospodářská část statku tvořená opukovými nárožími, podstájí a roubenou sýpkou v patře. Obě části se sedlovými střechami kryje šindelová střecha. Ze zápraží vedou dřevěné schody na sýpku sloužící k ukládání obilí a sena. Průjezd dvůr je vpředu uzavřen opukovou klenutou bránou a vstupní brankou, vzadu pod špýcharem jsou vrata umožňující průjezd na humna a menší branka. Stavební povolení bylo vydáno v říjnu roku 1995. Zahájení stavebních prací na Veselém Kopci se datuje do roku 1996, kdy byly provedeny nejprve rozsáhlé terénní úpravy díky značně podmáčenému podloží. Poté následovala vyzdívka nároží z opukového kamene a rekonstrukce dřevěných částí převážně z transferovaného materiálu (obr. 21, 22).

25. Průčelí usedlosti z Mokré Lhoty, 2002, foto Z. Pykalová, fotoarchiv SLS Vysočina. Facade of the farmstead from Mokrá Lhota. Fassade des Bauernhofes aus Mokrá Lhota.

26. Interiér hlavní světnice usedlosti z Mokré Lhoty dokumentující domácnost poloviny 20. století, 2002, foto Z. Pykalová, fotoarchiv SLS Vysočina. Interior of the sitting room of the farmstead from Mokrá Lhota documenting a household from the first half of the 20th century. Interieur der Hauptwohnstube im Bauernhof aus Mokrá Lhota, wo der Haushalt vom Mitte des 20. Jahrhunderts präsentiert wird.

27. Interiér zaklenuté vstupní síně usedlosti z Mokré Lhoty, 2002, foto Z. Pykalová, fotoarchiv SLS Vysočina. Interior of the vaulted entrance hall of the farmstead from Mokrá Lhota. Interieur des gewölbten Hausflurs im Bauernhof aus Mokrá Lhota.

V roce 2000 byla zahájena stavba kopie přízemního opukového domu se sedlovou střechou krytou pálenými taškami. Objekt se třemi okenními osami je rozdělen na obytnou část a chlévy. Vnější boční zeď a zadní průčelní stěna je vyzděna z režného opukového zdiva kladeného do nepravidelných řádků bez omítky. Celé štítové průčelí usedlosti a vnitřní boční zeď je opatřena vápennou omítkou a barevným nátěrem světle modré barvy. Výrazným prvkem je zdobený štít s rostlinným dekorem, datováním 1866, výklenkem s plastikou sv. Jana Nepomuckého a malým okénkem ve vrcholu štítu ve tvaru lunety.

Obytnou část tvoří větší klenutá síň, hlavní světnice, kuchyně vytvořená předělením původní velké světnice a bývalá černá kuchyně s chlebovou pecí a udírnou. Ze síně se vstupuje do obytných i hospodářských prostor. Uprostřed síně původně býval volně ložený opukový kvádr jako světlík na ukládání brambor do klenutého sklepa, ten však na Veselém Kopci nebylo možné díky nevhodnému podloží realizovat. Vnitřní stěny obytných prostor jsou omítnuty vápennou omítkou a opatřeny barevným dekorem. Velmi zajímavou prací a zároveň i výzvou byly chlévy klenuté do pruské placky na středový sloup. Při jejich realizaci jsme využili konzultací se stavitelem Karlem Čunderlem ze Šumperka (obr. 23). Stavební práce byly dokončeny v roce 2001, rozsáhlé terénní úpravy v první polovině roku 2002. Objekt byl slavnostně otevřen v červnu téhož roku (obr. 24, 25).

Interiér usedlosti z Mokré Lhoty představuje bydlení rodiny samostatně hospodařícího zemědělce v první polovině 20. století. Obytná část je zařízena mobiliářem z padesátých let. (obr. 26, 27) Funkční chlebová pec je využívána při nejrůznějších programech pro domácí pečení chleba a podplamenic – chlebových placek. Chlív dnes plní funkci výstavního prostoru, obdobně jako rozsáhlá půda. Pod polootevřenou kolnou jsou uloženy zemědělské stroje tovární výroby – sečka, mlátička *vejtraska*, samovaz, fukar, obraceč na seno, žací stroj, vyorávač brambor – *čert*, traktor *Buldok* a další hospodářské nářadí. Prostor podstaje je doplněn bedněným chlívkem a králíkárnou. Ve dvoře stojí také venkovní suchá toaleta a hnojiště.

Statek z Mokré Lhoty je nejrozsáhlejším transferovaným objektem v Souboru lidových staveb Vysočina. Spolu s usedlostí z Lezníku a výměnkem ze Širokého Dolu reprezentuje tradiční lidovou architekturu Poličska a Litomyšlska.

Poznámky

- 1 MENCL, Václav. *Lidová architektura v Československu*. Praha: Academia, 1980, s. 286.
- 2 Fotografie je publikována v ŠTĚPÁN, Luďek. Soubor lidových staveb Vysočina – dvacet let od zpřístupnění prvního objektu. *Zprávy památkové péče*. 1992, 8, s. 21.
- 3 Státní okresní archiv Chrudim, Fond Vysoké Mýto, inv. č. 34. Mapa Stablního katastru obce Mokrá Lhota, 1839, inv. č. 243.
- 4 Státní oblastí archiv Zámorsk, Fond Pozemkové knihy okresního soudu Vysoké Mýto, 1570–1885, č. 393. Velkostatek Nové Hradky, Gruntovní rustikální kniha 1730–1844, Mokrá Lhota, inv. č. 272.
- 5 Stavebněhistorický průzkum prováděli pracovníci SLS Vysočina společně s architektem Petrem Dostálem v roce 1995. Uložen je v archivu SLS Vysočina.

Transfer and reconstruction of a polygonal barn from Sádek near Polička and a farmstead from Mokrá Lhota

Magda Křivanová, National Heritage Institute, Territorial Heritage Administration in Sychrov, Open-Air Museum Vysočina

Keywords: Open-Air Museum Vysočina, polygonal barn, farmstead, transfer, reconstruction

Fourteen-sided polygonal barn of the house No. 20 from Sádek near Polička

The fourteen-sided polygonal barn formed a detached part of a vast farmstead with a two-storey house No. 20. It was built in the second half of the 17th century; a 1680 dating has survived on one of the beams. Unfortunately, almost no documentation concerning the transfer of the barn exists. The polygonal barn was disassembled in Sádek at the beginning of 1971, due to an acute danger of destruction in the original place. The last surviving photograph documenting the condition of the barn before its disassembly is from 1969. The barn was disassembled by a group of workers in the employ of the Pardubice Regional National Heritage and Nature Protection Centre in a situation when no decision had been made about its future. The only two surviving photographs documenting the disassembly of the barn, taken by Professor Richard Jeřábek of Masaryk University in Brno, depict the phase before the disassembly of the outside walls and the roof truss supporting column. The barn was temporarily stored after its disassembly. In 1972, architect Libor Černík of the Pardubice Regional National Heritage and Nature Protection Centre suggested that the barn should be sited at Veselý Kopec as a part of a future exposition of vernacular buildings. All the building elements were transferred at the turn of 1972 and 1973, and the reconstruction of the unique building started, performed by a group of local craftsmen and volunteers led by Mr Luděk Štěpán, the founder of the Collection of Vernacular Buildings. Everything was done empirically, without detailed knowledge of the original condition of the building, under the methodological supervision of architect Černík. The construction of the barn is based on four massive columns around the threshing floor, which carry a large grid, and on timbered perimeter walls in the shape of a fourteen-sided polygon with a significantly raised entrance. The central part of the roof has a collar-beam truss laid on the innermost horizontal beams of the grid. The rafters carrying the roofing above the polygonal closures lean directly against the walls at the bottom and have no collar beams. The roof is covered with shingles made by the Collective of Disabled Persons in Proseč. We believe that thanks to several factors including common sense and the

dexterous hands of the old craftsmen, the reconstruction was quite successful, although several elements of the roof truss supporting column damaged during the disassembly were not reconstructed in all detail. The fourteen-sided barn, probably the only surviving barn with this number of sides in the European context, was opened to the public in 1973.

Farmstead No. 19 from Mokrá Lhota near Nové Hradky

The preparatory works for the transfer of a larger farmstead documenting farming in the Polička and Lito-myšl region in the first half of the 20th century started in the first half of the 1980s when several monuments were selected, but no transfer took place. During a field survey in 1995, a farmstead was found whose agricultural part was in danger of utter destruction in its original location and whose living space had undergone a rather radical reconstruction. It was the farmhouse No. 19 from Mokrá Lhota near Nové Hradky. The brick farmhouse No. 19 was built on the site of an earlier wooden farmstead which had consisted of a living part, a granary and a shed. The earliest written report about the farmstead is from the beginning of the 18th century. In 1866, the living part was radically reconstructed, brick cowsheds built, the facade adjusted, the half-open shed extended and the yard enclosed. The farmstead had originally included a four-sided timbered barn covered by shingles, which was demolished in the 1960s. The rescue works commenced in the spring of 1995 following an agreement with the owners of the farmstead concerning the transfer of the wooden parts of the granary and the shed. Detailed documentation of all preserved parts including those already disassembled was followed by the disassembly of the wooden parts of the sub-stable and of the remaining parts of the upstairs granary and their transfer to Veselý Kopec. The reconstruction of the monument in the Veselý Kopec compound was designed by architect Petr Dostál. A copy of the brick living part and the cowsheds was designed in the form the farmstead had had after 1866. The first phase in 1996–1998 included extensive earth moving followed by the reconstruction of the agricultural part of the farmhouse consisting of marlstone corners, the sub-stable and the upstairs timbered granary,

all covered by a shingle roof. The construction of a copy of the single-storey marlstone house with a saddle roof covered by fired tiles began in 2000. The building is divided into the living part and the cowsheds. A significant feature of the building is a gable decorated with plant decoration with 1866 dating, a niche with a sculpture of St John of Nepomuk, and a small window in the top part of the gable in the shape of a lunette. The living part comprises a large vaulted hall, the main sitting room, the kitchen created by dividing the original large sitting room,

and the former smoke kitchen with a bread oven and a smokery. Very interesting and challenging work concerned the cowsheds, which are vaulted into the form called *Prussian cake* based on a central column. The construction works were finished in 2001 and the final landscaping in the first half of 2002. The monument was inaugurated in June 2002. The interior of the farmstead from Mokrý Lhota represents the home of an independent farmer's family in the first half of the 20th century.

Die Transferierung und der Wiederaufbau der polygonalen Scheune aus Sádek nahe Polička und des Bauernhofes aus Mokrý Lhota

Magda Krivanová, Nationalinstitut für Denkmalpflege, Gebietsdenkmalschutzverwaltung auf Sychrow (Sychrov), Freilichtmuseum Vysočina

Schlüsselwörter: Freilichtmuseum Vysočina, polygonale Scheune, Bauernhof, Transferierung, Wiederaufbau

Vierzehneckige polygonale Scheune vom Bauernhof Hs.-Nr. 20 in Sádek nahe Polička

Die vierzehneckige polygonale Scheune bildete einen alleinstehenden Teil des geräumigen Bauernhofes mit dem einstöckigen Haus Hs.-Nr. 20. Sie wurde in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts erbaut, denn auf einem Balken des Dachstuhls ist die Jahreszahl 1680 zu lesen. Es sind leider nahezu keine Schriftstücke zu der Transferierung dieser Scheune erhalten. Der polygonale Bau wurde bereits Anfang des Jahres 1971 in Sádek abgebaut, denn es drohte, dass er an seinem ursprünglichen Erbauungsort sofort vernichtet wird. Das letzte Foto, welches den Zustand vor dem Abbau dokumentiert, stammt aus dem Jahre 1969. Die Scheune wurde durch eine Gruppe von Arbeitern abgebaut, welche diese Tätigkeit im Auftrag der Landkreiszweigstelle für Denkmalpflege und Naturschutz in Pardubitz (Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody v Pardubicích, KSSPPOP) ausführten, ohne dass über die weitere Bestimmung der Scheune entschieden worden war. Die einzigen zwei Fotografien vom Abbau zeigen die Phase vor dem Abtragen der Umfassungsmauern und des den Dachstuhl tragenden Konstruktionsgerüsts. Sie wurden von Prof. Richard Jeřábek von der Universität in Brno (Brünn) aufgenommen. Nach dem Abbau wurde die Scheune provisorisch gelagert. Arch. Libor Černík von der KSSPPOP in Pardubice schlug im Jahre 1972 vor, dass die Scheune auf Veselý Kopec aufgestellt

und somit zum Bestandteil des künftigen Freilichtmuseums wird. Zwischen 1972–1973 wurden alle Konstruktionselemente befördert, woraufhin der Wiederaufbau dieses einzigartigen Objekts durch eine Gruppe von örtlichen Handwerkern und Freiwilligen unter der Leitung von Herrn Luděk Štěpán, dem Gründer des Freilichtmuseums namens Soubor lidových staveb Vysočina, in Angriff genommen wurde. Der Wiederaufbau erfolgte allerdings ohne ausführliche Kenntnis vom ursprünglichen Zustand, nur aufgrund der empirischen Erkenntnisse unter der methodischen Leitung von Arch. Černík durchgeführt. Die Basis der Konstruktion von der Scheune bilden vier mächtige, längs der Tenne aufgestellte Pfosten, welche einen mächtigen Rost tragen, sowie die in der Blockbauweise einrichteten Umfassungsmauern des Vierzehnecks mit einer stark erhöhten Einfahrt. Der mittlere Teil der Scheune wurde mit einem Kehlbalkendach versehen, das auf den seitlichen waagerechten Balken des Rostes sitzt. Die Dachsparren, welche die Dachhaut über den polygonalen Abschlüssen tragen, stützen sich direkt auf die Umfassungswände und blieben ohne Kehlbalken. Das Dach wurde mit Schindeln bedeckt, welche die Invalidengenosenschaft aus Proseč anfertigte. Wir vermuten, dass dieser Wiederaufbau dank des Zusammenspiels von mehreren Umständen – dem gesunden Bauernverstand und dem Können von alten Handwerkern – relativ erfolgreich war, obwohl einige Teile des Dachstuhls während des Abbaus zerstört wurden und deshalb nicht in allen Details erneuert werden

konnten. Die vierzehneckige Scheune, welche wohl die einzige erhaltene Scheune mit dieser Anzahl von Ecken im europäischen Raum darstellt, wurde im Jahre 1973 der Öffentlichkeit zugänglich gemacht.

Bauernhof Hs.-Nr. 19 aus Mokrá Lhota nahe Nové Hradý

Die Vorbereitung für die Transferierung eines größeren Bauernhofes, welcher die Bewirtschaftung der Region um die Städte Polička (Politschka) und Litomyšl (Leitomischl) in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts belegen würde, wurde bereits in der Mitte der 1980er Jahre getroffen. Obwohl einige Objekte für die Transferierung ausgesucht worden waren, kam ihre Übertragung jedoch nie zustande. Erst im Jahre 1995 wurde während der Feldforschung ein Gehöft gefunden, dem eine völlige Vernichtung des Wirtschaftsteiles drohte und dessen Wohnteile bereits nahezu radikal umgebaut wurden. Es handelte sich um den Bauernhof Hs.-Nr. 19 in Mokrá Lhota nahe Nové Hradý (Gratzen). Der gemauerte Bauernhof Hs.-Nr. 19 ersetzte eine viel ältere, aus Holz gebaute Hofstelle, die aus einem Wohnteil, einem Speicher und einem Schuppen bestand. Der älteste bisher bekannte schriftliche Beleg von der Existenz dieses Gehöftes stammt vom Anfang des 18. Jahrhunderts. 1866 wurde der Wohnteil gänzlich umgebaut, zudem wurden gemauerte Stallungen gebaut und die Hausfront neu hergerichtet, womit auch die Erweiterung des halboffenen Schuppens und die Schließung des Hofes zusammenhingen. Zum Bauernhof gehörte ursprünglich auch eine vierseitige, gezimmerte, Scheune mit Strohdach, welche in den 1960er Jahren niedergerissen wurde. Die Rettungsarbeiten wurden im Frühling 1995 in Gang gesetzt, nachdem mit den Besitzern eine Absprache hinsichtlich der Transferierung der gezimmerten Teile vom Speicher und Schuppen getroffen wurde. Ehe die Holzteile vom

Schuppen und von restlichen Teilen des einstöckigen Speichers abgebaut und auf Veselý Kopec befördert wurden, wurden alle erhaltenen Elemente, mitsamt den bereits demontierten, ausführlich dokumentiert. Das Ausarbeiten der Bauzeichnung zum Wiederaufbau des Objekts im Areal des Freilichtmuseums Veselý Kopec wurde Arch. Petr Dostál anvertraut. Die Kopie der gemauerten Teile, also des Wohnteils und der Stallungen, behielt die Form aus der Zeit nach 1866. In der ersten Phase wurden in den Jahren 1996–1998 umfangreiche Terrainarbeiten ausgeführt, woraufhin der Wirtschaftsteil des Bauernhofes wiederaufgebaut wurde. Dieser bestand aus Gebäudeecken aus Pläner, aus dem Schuppen und dem in Blockbauweise errichteten Speicher im Obergeschoss, beides erhielt ein Schindeldach. Im Jahre 2000 wurde der Ausbau einer Kopie vom Flachbau aus Pläner mit einem mit Dachziegeln bedeckten Satteldach in Angriff genommen. Das Objekt ist in einen Wohnteil und in Ställe geteilt. Eine Besonderheit stellt der mit Pflanzendekor geschmückte Giebel mit der Jahreszahl 1866, mit einer Nische mit einer Statue des hl. Johannes Nepomuk und einem kleinen, lunetenförmigen Fensterchen in der Giebelspitze dar. Der Wohnteil besteht aus einem größeren gewölbten Flur, einer Hauptstube, einer durch das Abtrennen der ursprünglichen großen Stube entstandenen Küche und ehemaliger Rauchküche mit Brotofen und Räucherammer. Eine sehr interessante Arbeit und gleichzeitig eine Herausforderung waren die Stallungen mit den auf dem Mittelpfosten ruhenden Preußischen Kappen. Die Bauarbeiten wurden im Jahre 2001 abgeschlossen, woraufhin in der ersten Jahreshälfte 2002 das Terrain hergerichtet wurde. Das Objekt wurde im Juni feierlich eröffnet. Im Inneren des Bauernhofes aus Mokrá Lhota wird die Wohnkultur einer Familie eines allein wirtschaftenden Bauern aus der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts präsentiert.